

Mo, do, so, da – duortnussámi dovdomearkan?

Lene Antonsen

UiT Norgga ártalaš universitehta

Abstract

In this article, I examine the dialect forms of a set of North Saami pronouns – *mo, do, so, da* ('I, you, he/she, it'; standardized forms: *mon, don, son, dan*). More specifically, I investigate where the forms are in use and how the forms have developed. The material shows that the final *-n* has changed in a number of stages before it disappeared completely. I suggest that these pronominal forms are a dialect mark of the Torne Saami dialect group (named after the Torne river valley on the border between Sweden and Finland). The pronominal forms are used throughout this dialect area, and the use continues north to Kvænangen in Norway, which in turn belongs to the Sea Sami dialect group. In the Kvænangen dialect there are also a couple of other characteristics that are typical for some of the Torne Saami dialects.

Keywords: North Saami, Torne Saami, dialects, language change

1 Álggahus

Sullii 15 jagi dás ovdal guorahallen mo Gáivuona suopmana morfologijja lei rievdan njealji buolvva áiggis. Trond Trosterud lei dalle mu bagadalli. Ohppen ollu sus dalle go lei mu bagadalli, ja lean oahppan vel eanet sus dan maŋŋel gitta otná rádjai, go letne bargan seammá dutkanjoavkkus. Dán su gudnečoakkáldahkii geavahan liibba loktet ášši masa mun dušše guoskkastin váldofágadutkosis, ja áiggun guorahallat ášši stuorit geahččanguovllus.

Gáivuona suopman gullá duortnussámisuopmana davimus suorgái, muhto suopmanis leat unnán iešvuodát mat adnojuvvojit duortnussámi dovdomearkan. Mu hypotesa lea ahte pronomenhámit *mo, do, so* ja *da* leat duortnussámi dovdomearkkat, ja hámit čájehit Gáivuona suopmana gullevašvuoda duortnussámegillii. Gáivuona boares hubmit geavahit daid pronomenhámiid, omd. *Mo lean da viesus* go čállingielas livččii *Mon lean dan viesus*. Dán artihkkalis iskkan gos hámit geavahuvvojit ja maiddá mo hámiid gárggideapmi boahtá oidnosii materiálas, muhto in čiekŋut gárggideami vejolaš sivaide.¹

2 Davvisámi suopmanjoavkkut

Sammallahti juohká davvisámegiela golbman suopmanjoavkun: mearrasámegiella, finnmárkkusámegiella ja duortnussámegiella (Sammallahti 1998: 9). Muhtimat gohčodit finnmárkkusámegiela siseatnansámegiellan (omd. Aikio ja Ylikoski 2022) danne go suopman hubmojuvvo maiddá Finnmárkku olggobealde, ja Finnmárkkus hubmojuvvo maiddá mearrasámegiella. Mun guorrasan dán jurdaga ja gohčodan suopmanjoavkku siseatnansámegiellan. Siseatnansámegielas leat guokte stuorra suopmanjoavkku, nuorttabeali ja oarjjabeali suopmanat, main leat stuorra fonologalaš erohusat. Aikio ja Ylikoski giedahallaba dán guokte variántta guoktin sierra suopmanjoavkun, nu ahte davvisámegielas leat sudno mielde njeallje suopmanjoavkku (Aikio ja Ylikoski 2022).

Mearrasámegiela deháleamos suopmanmearka lea go konsonántaguovddázis leat bisuhuvvon dološ nasála gemináhtat, mat muđui davvisámegielas leat šaddan konsonántačoahkkin klusiila + nasála. Mearrasámegielas daddjojuvvo *vuonna* ja *biemmo* dan sajis go siseatnangiela *vuotna* ja *biebmu*, ja suopman

¹ Giittán namahis fágaguoibmeárvoštalliid go leaba buktán ávkkálaš kommentáraid artihkkalii.

hubmojuvvo Giehkirnjárggas Ruošša bealde gitta Návunnii² earret Porsánjgguvuonas (Sammallahti 1998: 9–11). Návuonna lea Romssa fylkka davimus vuotna.

Duortnussámegiela suopmanjoavku hubmojuvvo Ruotas, ja de Suomas Eanodaga oarjjimus oasis, ja maid Norggas Ufuohtá rájes gitta Ivgui ja Ráisii (Sammallahti 1998: 9). Sammallahti juohká duortnussámegiela njealljin váldosuopmanin. Lulimusas lea Jiellevári váldosuopman mii hubmojuvvo dušše Ruota bealde. Čohkkirasa suopman hubmojuvvo maiddá Norgga bealde, nugo Ufuohtás, Lulli-Romssas ja Sáččás. Nubbin davimus suopman leat Gárasavvona suopman mii hubmojuvvo Geaggánvuomis ja Lávnjitvuomis Ruota bealde ja Ivgus ja Báhcavuonas Norgga bealde. Davimus suopman lea Suomanjágga suopman mii Sammallahti mielde hubmojuvvo Oarje-Eanodagas Suoma bealde ja Norgga bealde Ivgueanu ja Gálggójávri rájes gitta Ráisii (Sammallahti 1998: 10, 17–20). Suomanjágga Norgga beale suopmanat leat unnán dutkojuvvon earret Gáivuona suopman man birra leat čállojuvvon guokte masterbarggu, gč. Eira (2003) ja Antonsen (2007).

Árbevirolaš suopmančilgehus (nugo Sammallahti 1998 ja Jernsletten 2000) ii váldde vuhtii riikkarájiid mat juhket davvisámi guovllu golmma riikii. Riikkaid enetlogugielat váikkuhit davvisámegillii, ja jus váldá dan vuhtii, de sihke nuortta- ja oarjjábeale suopmanjoavkkuin leat Suoma ja Norgga beliid variánttat ja duortnussámegiela leat Suoma, Norgga ja Ruota beliid variánttat. Dušše mearrasámegiella hubmojuvvo dušše ovttá riikkas, Norggas (Aikio ja earát 2015).

3 Giella rievdá, ja davvisámi sánit leat otnon

Gielat ja suopmanat rivdet dađistaga. Olggobeale áššit sáhttet váikkuhit, nugo ahte eallinvuohki ja kultuvra rievdá, dahje guvlui bohtet olbmot geain lea eará suopman. Jus nuorra buolva ii beasa vásihit váhnemiid ja áhku ja ádjá giela doarvá, dat maid sáhtta dahkat ahte nuoraid giella lea earálgan go váhnemiid giella. Dihto variánttaid árvofápmu sáhtta dahkat ahte dat vuitet eará variánttaid badjel. Muhto gullá maiddá giela lundui ahte rievdá, go jietnadagat váikkuhit nubbi nubái, ja jietnadagat gahččet oktii dahje jávket. Maiddá dákkár rievdamat levvet olbmuid oktavuođaid bokte.

Sámegielain, nugo mánggáin eará gielain, dáhpáhuvet fonologalaš rievdamat deattohis stávvalis sáni loahpas. Sáni loahppajietnadagat gahččet oktii, dahje sániid loahppavokála dahje loahppastávval jávká. Maiddá loahppakonsonánta sáhtta jávkat. Diekkár jávkan gohčoduvvo apokopen ja gullá giela lundui. Dien láhkai davvisámegiela sániid loahppa lea rievdan ja otnon ollu áiggi mielde, ja nu lea sáni deaddostávval oktan konsonántaguovddážiin, šaddan dehálažžan go galgá earuhit sániid morfosyntávssalaš mearkkašumi. Lullisámegiella lea bisuhan akkusatiivva *m* ja genitiivva *n* gehčosiid: *jaevrie*, *jaevriem*, *jaevrien* (nominatiiva, akkusatiiva, genitiiva), ja go ii leat dássemolsašupmi de loahppakonsonánta earuha dáid kásushámiid. Hámit leat muhtun muddui otnon julevsámegiela: *jávrrre*, *jávrev*, *jávre*, ja davvisámegiela leat loahppakonsonánttat *-m* ja *-n* ollásit jávkan ja dán áigge dušše bárrastávvalmáddagiid konsonántaguovddáš earuha dán guokte kásusa: *jávri*, *jávrii* (nominatiiva, akkusatiiva-genitiiva).

Mánnga morfosyntávssalaš hámis lullisámegiella lea bisuhan olles stávvalgehčosa mii lea otnon ja neutraliserejuvvon davvi- ja julevsámegiela. Ovdamearkka dihte lullisámi vearbahápmi *báateme*, lea julevsámegiela *boahám*. Eanaš davvisámegiela suopmaniin lea *-n* ja *-m* gahččan oktii sáni loahpas, ja hápmi lea čállingielas dál *boahám*.

4 *mo*, *do*, *so* ja *da*-hámiid geográfalaš guovlu

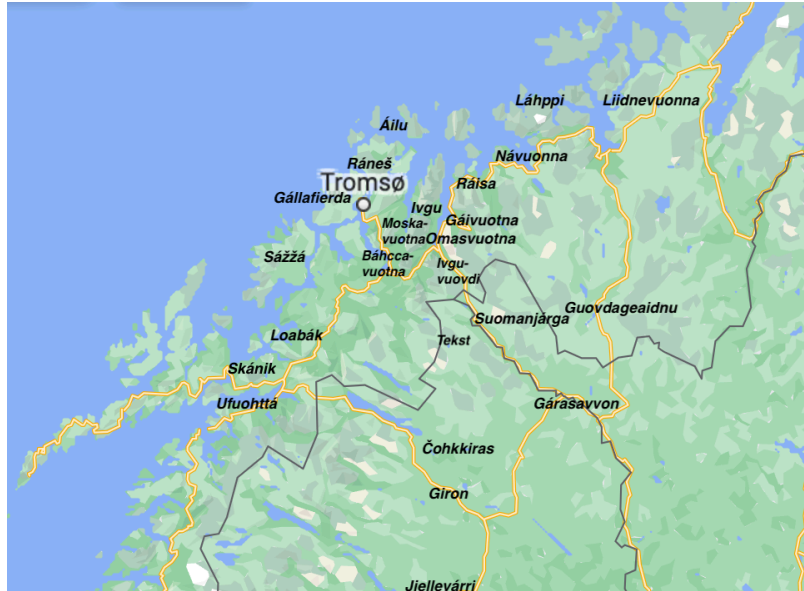
4.1 Maid LIA Sápmi hállankorpus čájeha

Dán artihkkalis guorahalan *mo*, *do*, *so* ja *da*-hámiid davvisámi suopmaniin. Materiálan geavahan vuostazettiin LIA Sápmi Sámegiela hállangiellakorpusa³ mas leat jietnabáttit mat leat transkriberejuvvon dála čállingillii. Mánnga suopmanmearkka eai oidno transkripšuvnnas, muhto geavahanlavttas lea vejolaš gulda-

² Návuonna-nama čállinhápmi čájeha guovllu mearrasámi suopmana ja lea dohkkehuovvon almmolaš báikenamman (<https://stadnamn.kartverket.no/fakta/808281/>).

³ <https://tekstlab.uio.no/glossa2/saami> (10.11.2021)

lit jietnabáttiid. Materiála boahtá Joho Niillasa (Nils Jernslettena) čoačkáldagas, ja lea báddejuvvon jagiid 1960–1987. Čoačkáldaga 94 hubmi leat buohkat davvisámegiela, ja sii bohtet 19 báikkis, miehtá Sámi muhto eanaš Norgga bealde. Nuoramus hubmi lei 29 jahkásaš, muhto eatnasat ledje boarráseappot go 60 jagi dalle go jearahallojuvvojedje. Materiálas leat oktiibuot 189.000 sáni. Govvosis 1 leat eanaš báikkit maidda artihkal čujuha.

Govus 1: Kárttas leat báikenamat maidda artihkal čujuha. (Google maps, heivehuvvon)

Materiálas leat eanemustá 1. persovvna pronomenat go hubmi dábálaččat muitala iežas birra. Muhto 1., 2. ja 3. persovvnaid hámit čuvvot ovttá minstara, hupmangielas, *mo*, *do* ja *so*, ja čállingielas *mon*⁴, *don* ja *son*, ja árvvoštalan dan dihte ahte *mo/mon*-pronomen ovddasta buot golbma persovvna. Guorahalan maiddá čujuheaddjipronomena *da* (<*dan*>). Davvisámegiela čujuheaddjipronomenat *dat*, *dát*, *diet*, *duot*, *dot* čuvvot ovttá sojahanminstara. Čállingielas čujuhit dát pronomenat dábálaččat elliide, dávviriidda ja abstrákta objeavttaide, muhto hupmangielas čujuheaddjipronomen čujuha maiddá olbmuide. Čujuheaddjipronomen sáhtá maid geavahuvvot attribuhttan substantiivii, ja eanaš kásusiin lea dalle olles kongruansa, nugo *dát girji*, *dán girji*. Ovttaidlogu illatiivvas ja lokatiivvas lea beallekongruansa: *dán girjái* ja *dán girjji*.

Hállankorpusis eai leat juohke guovllus nu galle hubmi, ja báddejuvvon materiála sáhtá leat oalle oanehaš, ja hubmis sáhttet leat variánttat mat eai leat mielde materiálas. Eai leat galle hubmi Ruoŧa bealde, ja ii oktage Jiellevári guovllus mii lea lulimus duortnussámi guovlu. Nubbin lulimus váldosuopman lea Čohkkirasa suopman, masa gullá Skániid suopman. LIA materiálas leat dán guovllus golbma hubmi, ja sin gielas leat variánttat. Dábálaččat ii leat loahppa *-n* go čuovvovaš sátni álgá konsonántan, nugo *mo val* (1a) ja *da guovllun* (1c), ja lea loahppa *-n* go čuovvovaš sátni álgá vokálain, *dán áiggin* (1b).

- (1) Hubmit riegádan áigodagas 1910–1920, Skániin (LIA)
 - a. in **mo** val ipmir olugiid [...]
 - b. dah leat muhtimat **dán** áiggin geah [...]
 - c. **da** guovllun orru

Sáččas lea okta hubmi, riegádan 1905:s. Su suopmanis leat pronomenat *mo* ja *da*. Loabágis lea okta hubmi, gii lea badjeolmmoš, ja su hupmamis eai leat duortnussámi suopmanmearkkat. Sus lea čielga siseatnan-

⁴ LIA-transkripsuvnnain lea dábálaččat čállojuvvon *mun* vaikko hubmi dadjá *mo* dahje *mon*.

suopman ja son geavaha persovdnapronomena *mun*. Ruota bealde leat dušše guokte hubmi geat gullet Čohkkirasa váldosuopmanii, Gironis ja Čohkkirasas, ja sudnos leat *mo* ja *da*-hámit.

Nubbin davimus duortnussámi váldosuopman lea Gárasavvona suopman, mii maiddái hubmojuvvo Norgga bealde. LIA materiálas dán váldosuopmanis leat dušše guokte hubmi. Nubbi lea Gárasavvonis ja sus gielas lea *mo*, *do*, *da* (<*mon*>, <*don*>, <*dan*>). Nubbi hubmi lea badjeolmmoš Rátnáhis geas árvideames lea gullevašvuohta maiddái Gárasavvona guvlui. Son dadjá *dan* ovddabeale vokála (2a), ja *da* ovddabeale konsonántta (2b), muhto persovdnapronomena 1. persovvna nominatiivahápmi lea dušše *mo* (2a) beroškeahhtá čuovvovaš sániid álgojietnadagas.

- (2) Hubmi Rátnáhis (LIA)
- dan** in dieđe gal **mo**
 - da** rájin gal heaitán johtin

Davimus duortnussámi váldosuopman lea Suomanjágga suopman. LIA-materiálas leat guokte hubmi Omasvuonas, mii lea Suomanjágga ja Gárasavvona váldosuopmaniid ráji alde. Sudno hupmamis gullo *mo* ja *da*. Gáivuonas leat guhtha hubmi, ja maiddái sis gullo *mo* ja *da*. Ovtta hupmis gullo *da* ovddabeale konsonántta: *da stuora* (3a) ja *dan* ovddabeale vokála: *dan áigge* (3b), muhto persovdnapronomeniid nominatiivahámit leat loahppa *-n* haga maiddái ovddabeale konsonántta: *do it leat* (3c).

- (3) Hubmi, riegádan birrasiid 1920, Gáivuonas (LIA)
- da** stuora ábi nalde
 - lohpi bivdit **dan** áigge go
 - go **do** it leat oahppan bar- gáddebarggu bargat

Davimus guovllus gos dát suopmanmearka gullo LIA-materiálas, lea Návuonas. Návuonas leat golbma hubmi⁵, riegádan áigodagas 1901–1907. Buot golmma návuohtnalačča gielas leat mearrasámi dovdomearkkat go leat bisuhuvvon dološ nasála gemináhtat, nugo *eanni* (<*eadni*>), ja palatála klusiila sajis gullo palatála friktatiiva: *dajjá* (<*dadjá*>). Hubmit geavahit 1. persovvna nominatiivan sihke *mo* (4a, 4c) ja *mun* (4b), muhtun muddui beroškeahhtá čuovvovaš sáni álgojietnadagas. Čujuheaddji pronomen genitiivahápmi orru dávjjit čuovvumin minstara *dan* ovddabeale vokála (4d), ja *da* ovddabeale konsonántta (4e).

- (4) Golbma hubmi, riegádan birrasiid 1910, Návuonas (LIA)
- vaikko **mo** oaččun práhtet sámegiela
 - mun** leamaš baktebarggus
 - nei **i mo** gal muite dál
 - dan** áiggi
 - dat **da** rájes go lean álgán bargat gitta

LIA-korpusa eará guovlluid hubmit dadjet *mun/mon* ja *dan*.

4.2 Eará materiálat

LIA-korpusis ii leat oktage hubmi lulimus davvisámi guovllus. Grundström pronomentabeallas (1946–1954: 1745) leat davimus hubmit Girjásis eret, ja sin hupmangielas leat hámit *món*, *tón* ja *són* ja ovddabeale konsonántta *mó*, *tó* ja *só*.

Čohkkirasa suopmana leat moattis dutkan. Eriksen (2009) čállá Norgga beale suopmana birra ahte ovttaidlogu nominatiivvas dávjá gullo *mo*, *do* ja *so*. Sihke Collindera (1949: 239–240) ja Jernslettena (2000: 60) mielde leat ovttaidlogu nominatiivahámit main lea, ja main ii leat loahppa *-n*. Collinder (1949: 250) čállá ahte čujuheaddji pronomena akkusatiivva-genitiiva hápmiin geavahuvvo *dan* (*tan* ~ *dan*) ovddabeale vokála ja *da* (*ta* ~ *ða*) ovddabeale konsonántta.

⁵ Návuonas lea vel okta hubmi, muhto sus lea báddejuvvon dušše moadde celkosa.

LIA-materiálas eai leat hubmit Ivgu suohkanis. Nesheim (1962: 347) namuha ahte sihke Moskvuonas ja Ivgus nominatiiva ovttaidlogu persovdnapronomeniin leat variánttat, main lea ja ii leat loahppa *-n*.

5 Hámiid gárggiideapmi

LIA-materiála ja čálalaš gáldut maidda lean čujuhan mannan kapihttalis, čájehit ahte *mo*, *do*, *so* ja *da* hámit leat olles duortnussámi guovllus, ja dasa lassin Návuona suopmanis. Dán kapihttalis áiggun geahččat lagabut *mo* hámit *da* ja *mo* leat gárggiidan. Čájehan dihte giellarievdamiid, de geavahan maiddá oasi materiálain maid čoggen iežan váldofágabargui mas guorahallen dihto morfologalaš rievdamiid Gáivuona suopmanis. Materiálas leat máidnasat maid guhtta diehtoaddi riegádan áigodagas 1855–1877 leat muitalan Qvigstadii (QLES), ja su transkriberemiin sáhtá muhtun muddui oaidnit sin suopmana. Materiálas lea dasa lassin okta informánta riegádan 1870-logus, son orui Moskvuonas. 14 informántta leat riegádan áigodagas 1884–1914, ovcci informántta riegádan 1926–36 ja gávccis riegádan 1955–1972. Nuoramus buolvva informánttain lea sámegeiella 2. giellan. Dainna materiálain sáhtá guorrat *mo* giellarievdamat leat dáhphuvvan njealji buolvva áiggis.

Hubmi riegádan 1890, Moskvuonas eret, geavaha sihke *mo* ja *mon*, muhto go guorahallá dárkil-eappot de boahá ovdan, nugo ovdamearkacealkagiin (5), ahte loahppa *-n* jávká dušše go mañit sátni álgá konsonánttain. Čujuheaddji pronomenis dáidá čuovvut seamma minstara, go son dadjá *da gaskka* (5c) ja *dan áiggi* (5d). Su gielas maiddá genitiiva pronomen (<*mu*>) čuovvu seamma minstara, go dadjá *mūn áhčči* (5e) (<*mu áhčči*>) ja *mū giedaide* (5f).

- (5) Erik Eriksen, Moskvuonas eret, riegádan 1890 (Nesheim lea bádden)
- dah lei vuosttaš mašiidna maid **mon** oidnen
 - [...] jus **mon** in leat siiddan
 - da** gaskka go **mo** lean dáppil [...] de **mo** bohten siidii [...]
 - mii **dan** áiggi gohčodedje eksirsan
 - mūn** áhčči dah lea maiddá leamaš čađah áiggi bivdin
 - goappaš **mū** giedaide

Qvigstada máinnasteaddjit leat boarráseappot, ja sin gielas leat loahppa *-n* dušše muhtumin jávkan ovddabeale konsonántta. Čuovvovaš guokte diehtoaddi jietnadeaba *-n* maid dalle go čuovvovaš sátni álgá konsonánttain (6a), muhto sudno gielas leat maiddá dáhphusat main lea *n*-apokope konsonántta ovddabealde (6b).

- (6) Erik Persen, riegádan 1856, Gáivuonas eret
- Mait **don** sidat ad'det [...] **Mon** sidalin [...]. [...] ige **son** diettan [...] (QLES III: 194)
 - Gosa **do** læk manname? [...] (QLES III: 198)

Gáivuona boarráseamos báddejuvvon diehtoaddiid gaskkas leat hubmit geain leat sihke *mo* ja *mon* ovddabeale vokála, muhto sii eai geavat *mon* ovddabeale konsonántta, muhto *mo* geavahuvvo maiddá ovddabeale vokála (7). Dát čájeha ahte *mo* hápmi vuoitgoahá.

- (7) Hubmi riegádan 1884 Gáivuonas (Nesheim lea bádden)
- Ja eanet **mon** in muite dan ... skuvlla birra muitalit.
 - Ja Finnamárkkus **mon** in muite man olu **mo** doppe lean johtán.
 - de **mo** uožžun báhpas

Hubmiid giella čájeha nuppástuvvanproseassa. Odđa hápmi man loahppa *-n* lea jávkan, ihtá árbevirolaš hámi báldii, álggos dušše dalle go čuovvovaš sátni álgá konsonánttain, muhto odđa hápmi orru vuoitimin eanet ahte eanet. Čuovvovaš buolvva hubmit leat riegádan 1930-logus, ja sin gielas measta ii gávdno

loahppa *-n* persovdnapronomeniid nominatiivahámis. Sis lea *n*-apokope beroškeahhtá čuovvovaš sáni álgojietnadagas (8), ja nu lea giellarievdan dáhpáhuvvan ollásit.

- (8) Guokte hubmi riegádan 1936 Gáivuonas (Antonsen lea bádden)
- mo** lean riegádan dás
 - mo** in gal dieđe mii dat lei
 - ja gávnnai olggos aht **so** galgá goađi dahkat
 - nu ahte **so** ii dieđe gal gos dat lea

Čujuheaddji pronomen akkusatiiva-genitiiva ovttaidlogu hámis leat boarráseamos materiálas golbma hámi: *dam*, *dan* ja *da*. Qvigstada máinnasteaddjit muhtun muddui earuhit dán pronomena akkusatiiva- ja genitiivakásusiid, *dam* ja *dan* (9a ja 9b). Dát hámit geavahuvvojit maiddá lullisámegielas, mas dát guokte kásusa velge earuhuvvojit, akkusatiivahápmi *dam*, ja genitiivahápmi *dan*. Maiddá julevsámegielas earuhuvvojit kásusat, *dav* ja *dan*. Davvisámegielas leat loahppa *-m* reduserejuvvon ja šaddan *-n* ja dát guokte kásusa leat gahččan oktii. Siseatnansuopmanis ja čállingielas loahppa *-n* lea bisson. Maiddá eará nomeniid akkusatiiva ja genitiivahámit leat gahččan oktii, go loahppakonsonánta lea oalát jávkan, muhto dat lea dáhpáhuvvan árabut, nugo *dam bađi* gihpus (9), mas čujuheaddji pronomenis lea akkusatiivageažus, muhto substantiivvas ii leat.

Sammallahti oaivvilda ahte substantiivvaid genitiiva loahppanasála jávkan ii dárbbas leat nu boares dáhpáhus, go davvisámegiela oarjjabeali suopmaniin leat advearbavariánttat *nala ~ ala* ja *nalde ~ alde* maid álgobustávva *n* álgoálggus lei attribuhta genitiivageažus (**várin alde > vári nalde*) (1998: 65–66).

Dán artiikkala materiálat čájehit ahte čujuheaddji pronomeniid loahppa *-n* jávká ovttá buolvva mañjeleappos go persovdnapronomeniin. Hubmi gii lea riegádan 1912:s, muhtun muddui bisuha čujuheaddji pronomena loahppa *-n* ovddabeale vokála (10), ja hubmiin geat leat riegádan 1950-logus, loahppa *-n* lea oalát jávkan (11).

- (9) Erik Persen riegádan 1856:s Gáivuonas.
Vuowde sudnji **dam** bađi, mi ieš duol'da. (QLES III: 358)
- (10) Hubmi riegádan 1912:s Gáivuonas (Nesheim lea bádden)
[...] mii diehtit **dan** ahte dohko mii mannat. Muhte **da** mii eain dieđe goassege ahte boahitgo doppe olggos heakkas
- (11) Hubmi riegádan 1950-logus, Gáivuonas (Antonsen lea bádden)
- Mo šadden bajás **da** áiggis go mii eain galgan oahppat sámigiela.
 - Mo jáhkán aht' golai meid **da** guvlui ahte [...]

Dát giellarievdamat leat tabeallas 1 govviduvvon dainna lágiin: Vuosttaš ceahkis pronomenhámiin lei loahppakonsonánta. Čujuheaddji pronomeniin lei boarráseamos ovdamearkkain maiddá erohus akkusatiivva ja genitiivva gaskkas, ja de loahppakonsonánttat sudde oktii ja boadus lei *-n*. Nuppi ceahkis jávkkai loahppa *-n* go čuovvovaš sáni álgá konsonánttain, ja goalmát ceahkis lea *-n* jávkan ollásit.

	Vuosttaš ceahkki	Nubbi ceahkki		Goalmát ceahkki	Normerejuvvon čállingiella
		<i>ovddabeale vokála, ja celkosa loahpas</i>	<i>ovddabeale konsonántta</i>		
1	Persovdnapronomeniid nominatiivahámit: <i>mon don son</i>	<i>mon don son</i>	<i>mo do so</i>	<i>mo do so</i>	<i>mun ~ mon don son</i>
2	Čujuheadđji pronomeniid akkusatiiva ja genitiiva: <i>dam dan > dan</i>	<i>dan</i>	<i>da</i>	<i>da</i>	<i>dan</i>

Tabella 1: Duortnussámegiela pronomeniid loahppa -n jávkan ceahkiid mielde.

Vaikko loahppa -n gárggiideapmi lea dáhpáhuvvan seamma láhkai namuhuvvon pronomenhámiin, de dat ii leat dáhpáhuvvan olles gielas oktanaga. Loahppa -n jávkkai vuos persovdnapronomeniid nominatiivahámiin, ja veaháš maŋgelis čujuheadđji pronomeniin. Vejolaččat maŋit giellarievdan lea dáhpáhuvvan analogiijan, go sániid fonologalaš hámit sulastahttet nubbi nuppi: okta stávval ja monofonja. Maiddái eará diekkárlágan pronomeniin leat dán suopmaniin variánttat: *mi ~ min, mū ~ mūn*, gč. (5e, 5f) ja *man* sánis: *man ~ ma*. Maiddái biehtalanvearbba *in*-hámis jávká loahppa -n ovddabeal konsonántta: *i mo (<in mon>)*.

6 Hámit *mo, do, so* ja *da* duortnussámi suopmanmearkan

Vaikko Gáivuona suopman gullá davimus duortnussámi váldosuopmanii, de Gáivuona suopman sulastahtá maiddái siseatnansuopmana, erenoamážit Guovdageainnu suopmana (Eira 2003). Nesheim (1962) čállá ahte Gáivuona suopman sulastahtá Guovdageainnu suopmana eanet go Ivgu-guovllu sámegiela suopman muđuid dahká. Bárrastávvalmáddagiid lokatiiva ovttaidlogu *n*-geažus adnojuvvo duortnussámegielas dovdomearkan (Sammallahti 1998: 10), muhto lokatiiva kásusa geažus sáhtá Gáivuonas leat sihke -*n* ja -*s*, ja dávjjit -*s* go -*n* (Antonsen 2008), juoga mii láivuda Gáivuona suopmana gullelašvuoda duortnussámegillii. Maiddái LIA korpusa Omasvuona hubmiin gullo dávjjit lokatiiva -*s* go *n*-geažus bárrastávvalmáddagiin. Lokatiiva -*n* gullo erenoamážit báikenamain, mat leat konservatiiva oasis gielas, omd. *Horsnessan*. Báikenamat leat konservatiiva giellaoasit, ja dán sáhtá dulkot nu ahte lokatiiva *n*-geažus lea leamaš dábaláččat áiggis ovdal go hubmit báddejuvvojedje.

Omasvuonas ja Gáivuonas leat muđui unnán dain suopmanmearkkain maid Sammallahti logahallá duortnussámi dovdomearkan (1998: 17–20). Duortnussámi suopmanmearkkaid gaskkas Sammallahti namuha maiddái deaddostávvala guhkes vokála sekundára diftonjiserema, go gullo *buohten* ja *giessen* (<*bohten*> <*gessen*>), mii su mielde dušše gullá Gárasavvona suopmanii. Dát suopmanmearka lea maiddái merkejuvvon Gáivuona diehtoaddiid gielas QLES-materiálain, ja gullo muhtun hubmiin Gáivuona-materiálas, ja dasa lassin Omasvuona LIA-hubmiin. Eará mihtilmas duortnussámi suopmanmearkkat eai gullo ollenge Omasvuona rájes davás, nugo ahte nuppi stávvala guhkes *i* ja *u* jietnaduvvojit *ie* ja *uo*: *askie*, *viessuo* (<*aski*> <*viessu*>), dahje nuppi stávvala *a* jietnaduvvo *uo* go vuosttaš stávvala vokála lea *o* dahje *u*: *tolluo* ja *ruhtuo* (<*dolla*> <*ruhta*>).

Mu hypotesa lei ahte hámit *mo, do, so* ja *da* leat mihtilmasat duortnussámi suopmaniidda. Hypotesa doallá deaivása, go hámit geavahuvvojit Jiellevári rájes gitta Gáivutnii. Muhto hámit gullojit maiddái Návuvon materiálas, mas lea mearrasámi buot deháleamos dovdomearka: dološ nasála gemináhtaid bisuheapmi. Mearrasámegiela suopmaniin muđui ii gullo *mo, do, so* ja *da*, go dat goit ii leat Liidnavuona materiálas (Henriksen 2002: 130), iige leat Qvigstada Gállafierdda ja Áillu materiálas (Qvigstad 1925), iige leat LIA-korpusa Unjárgga materiálas.

Návuvon suopmanis lea maiddái nubbi dovdomearka mii gullo duortnussámi suopmaniin (ja julev- ja lullisámegielas): sátni *gait*⁶, mii lea amas siseatnansuopmaniin. Vearrbaid 1. persovvna mánggaidlogu preterihtahámi -*jn* geažus, *váccijn* (<*váccimet*>), gullo LIA-korpusis Omasvuona gielas gitta Návunniin.

⁶ *gait* pron. all allt alla, *gait* adv. allra (Svonni 2013: 85).

Maiddáí dán veabahámis lea dáhpáhuvván apokope, go olles loahppastávval lea jávkan, ja dasto lea loahppa *-m* šaddan *-n*. Dát veabahápmi gullo maiddáí Liidnavuonasuoormanis (Henriksen 2002: 130), mii adnojuvvo mearrasámi suopmanin.

Maiddáí Omasvuonas ja Gáivuonas olbmot dáidet dolin hupman mearrasámegiela. Ivgu miššoneara Andreas Sommer raporterii jagi 1771 Roandima bismái⁷ ahte olmmošlohku lei lassánan hirmmadit Ivgus, mii dalle govččái maiddáí Omasvuona ja Gáivuona. Olbmot ledje muitalan sutnje ahte olmmošlohku lei 60 jagis šaddan 10 geardásažžan. Sommer raporterii ahte ollu geafes badjeolbmot ledje boahán Ivgui, erenoamážit Ruota bealde (Lindbach 2019: 177). Ivguvuovdi lea lunddolaš johtingeaidnu badjeolbmuide geat bohte Ruota bealde, ja dát sápmelaččat sáhttet áiggi mielde leat jávkkahan mearrasámegiela Ivgu rájes davás. Maiddáí Návuoas lassánii olmmošlohku seamma áigodagas, muhto ii seamma olu. Olmmošlohku šattai golmmageardásažžan 1716 rájes gitta 1800 rádjai, ja 90 % ledje sápmelaččat (Bjørklund 1985: 147–148).

Sámi bivttasvierru čájeha mo olbmot leat johtán ja sin oktavuodaid. Duortnussámi nissongahpir mii gohčoduvvo *gobbághahpirin*, *deavddagahpirin* dahje *duorramin*, lea geavahuvvon Čohkkirasa rájes davás. Gahpir lea geavahuvvon maiddáí Gáivuonas (Antonsen 1995) ja davás gitta Návunnii, ja Láhpi rájes nuorttas nissonat leat geavahan earálágan gahpira (Fors ja Enoksen 1991: 46–48). Nu nissongahpir čájeha ahte duortnussámit leat johtán gitta Návunnii, ja sii ledje oassin olmmošlassánemis mii dáhpáhuvai 1700-logus. Dát čilgešii manne Návuoasuoormanis leat sihke mearrasámi ja duortnussámi suopmanmearkkat.

7 Loahppasámit

Dán artihkkalis lean guorahallan mo sátnehámit *mo*, *do*, *so* ja *da* leat gárggiidan, ja gos hámit geavahuvvojit. Miellagiddevaš lea ahte persovdnapronomeniid loahppa *-n* lea jávkan veaháš ovdal seammasullasaš gárggiideapmi lea čuohcan čujuheaddji pronomeniidda ollásit. Materiálas leat mánga ovdamearkka das ahte hubmis lea persovdnapronomeniid *n*-apokope, muhto čujuheaddji pronomeniidda loahppa *-n* lea jávkan dušše go čuovvovaš sátni álgá konsonántain.

Suopmanat Omasvuona rájes davás váillahit eanaš daid duortnussámi dovdomearkkaid mat logahallojuvvojit earuheaddjin eará suopmaniidda ektui. Muhto dain leat dattetge hámit *mo*, *do*, *so* ja *da* maid sáhttit atnit duortnussámi suopmanmearkan.

Referánsat

- Aikio, Ante, Laura Arola ja Niina Kunnas. 2015: Variation in North Saami. – Smakman, D. ja Heinrich, P., *Globalising Sociolinguistics: Challenging and Expanding Theory*. Routledge. s. 243–255.
Olámuttos: <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781315697826-32/variation-north-saami-ante-aikio-laura-arola-niina-kunnas>.
- Aikio, Ante (Luobbal Sámmol Sámmol Ante) ja Jussi Ylikoski. 2022. North Saami. Girjjis: Marianne Bakró-Nagy, Johanna Laakso ja Elena Skribnik (doaimm.), *The Oxford Guide to the Uralic Languages*. Oxford University Press, Oxford. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198767664.003.0010>.
- Antonsen, Lene. 1995. *Sjøsamisk klesbruk i gamle Lyngen*. Gáivuona NSR/Kåfjord sameforening.
- Antonsen, Lene. 2007. *Giella buolvvas bulvii. Gáivuona sámegeiela morfologijja guorahallan. Sámegeiela váldofágadutkamuš*. UiT Romssa universitehta. Olámuttos: <https://hdl.handle.net/10037/1210>.
- Antonsen, Lene. 2008. Lokatiivva gehčosat Gáivuona suopmanis. [English summary: Locative suffixes in the Gáivuotna dialect.] *Sámi dieddalaš áigečála* 2/2008: 3–20. Olámuttos: https://site.uit.no/aigecala/sda-2-2008_antonsen/.
- Bjørklund, Ivar. 1985. *Fjordfolket i Kvænangen. Fra samisk samfunn til norsk utkant 1550–1980*. Universitetsforlaget AS, Oslo.

⁷ Journal for Aarene 1769 og 1770, in sendt in duplo, til Hds Høyædle Høyærværdighet Biskopen over Trondhiems Stift Dr Johann Ernst Gunnerus» Biskopen i Nidaros 81b, Statsarkivet i Trondheim (Lindbach 2019: 177 bokte).

- Collinder, Björn. 1949. *The Lappish dialect of Jukkasjärvi. A morphological survey*. Skrifter Kungl. humanistiska vetenskapssamfundet i Uppsala, Vol. 37:3. Almqvist & Wiksell, Uppsala.
- Eira, Inger Marie Gaup. 2003. *Giella vákkis vággái. Gáivuona dialeavtta suokkardallan*. Dieđut 2003/2. Sámi instituhtta, Guovdageaidnu.
- Eriksen, Ardis Ronte. 2009. "Mon val vuorrástuvam duoinna nuortasámegielain" *Ufuohta ja Oarje-Romssa suopmana gullevašvuohta davvisámegillii ja julevsámegillii*. Sámegiela masterdutkanuš, Romssa Universitehta. Olámuttos: <https://hdl.handle.net/10037/1933>.
- Fors, Gry ja Ragnhild Enoksen. 1991. *Vår folkedrakt. Sjøsamiske klestradisjoner*. Sámi Instituhtta/Davvi Girji o.s., [Karášjohka/Guovdageaidnu].
- Grundström, Harald. 1946–1954. *Lulelappsk ordbok: Lulelappisches Wörterbuch*. Lundequistska bokhandeln, Uppsala.
- Henriksen, Marit B. 2002. *Liidnavuona suopmana fonologiija. Mearrasámegiela suopmana fonologalaš guorahallan*. Sámegiela váldofágadutkanuš. Tromssa universiteahtta.
- Jernsletten, Nils. 2000. *Davvisámi suopmanat*. Dialektkompendium, samisk grunnfag. Humanistisk fakultet. UiT.
- Lindbach, Harald H. 2019. *Minoritetspolitiske dokumentasjonsstrategier i Nordområdet på 1700-tallet. En komparativ analyse av hvordan og hvor samer og kvener trer frem i arkivene til lokal- og regionalforvaltningen i Danmark-Norge og Sverige, med spesielt blick på Nord-Troms, Jukkasjärvi og Enontekis*. Avhandling levert for graden philosophiae doctor. Olámuttos: <https://hdl.handle.net/10037/18927>.
- Nesheim, Asbjørn. 1962. The Lappish dialect of Ullsfjord and its relation to other Lappish dialects. Girjjis: *Commentationes fenno-ugricae. In honorem Paavo Ravila*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 125, s. 333–360. Suomalais-ugrilainen seura, Helsinki.
- QLES = Qvigstad, Just K. 1929: Lappiske eventyr og sagn III–IV. Instituttet for sammenliknende kulturforskning, Oslo.
- Qvigstad, Just K. 1925. *Die lappischen Dialekte in Norwegen: Lappische Texte aus Kalfjord und Helgöy. Reste eines ausgestorbenen Seelappendialektes*. Oslo Etnografiske Museums skrifter, Bind 1 Hefte 1. Oslo.
- Sammallahti, Pekka. 1998. *The Saami languages. An Introduction*. Karasjok: Davvi Girji.
- Svonni, Mikael. 2013. *Sátnegirji : davvisámegiela-ruotagiela, ruotagiela-davvisámegiela = Ordbok : nordsamisk-svensk, svensk-nordsamisk*. ČálliidLágádus, Kárášjohka.